

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

“Όλα γεννιούνται για ν’ ανθίσουν

ΤΟ ΒΙΒΑΙΟ τῆς ζωῆς μου εἶναι ἡ ἀφήγηση ἑνὸς δρόμου ἐλπίδας ποὺ δὲν μπορῶ νὰ τὸν φανταστῶ ἀποκομμένο ἀπὸ τῆς οἰκογένειάς μου, τοῦ λαοῦ μου, τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ. Σὲ κάθε σελίδα, σὲ κάθε βῆμα, εἶναι συνάμα τὸ βιβλίο ὅσων βιάδισαν μαζὶ μου, ὅσων προηγήθηκαν καὶ ὅσων θὰ μᾶς ἀκολουθήσουν.

Μιὰ αὐτοβιογραφία δὲν εἶναι τὸ ἰδιωτικό μας ἀφήγημα, εἶναι περισσότερο οἱ ἀποσκευές μας γιὰ τὸ ταξίδι. Καὶ οἱ ἀναμνήσεις δὲν εἶναι μόνο αὐτὸ ποὺ θυμόμαστε, ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ μᾶς περιέχει. Δὲν μιλοῦν ἀποκλειστικά γιὰ ὅσα συνέβησαν, ἀλλὰ γιὰ ὅσα θὰ συμβοῦν. Ἡ μνήμη εἶναι ἕνα παρὸν ποὺ δὲν παύει ποτὲ νὰ περνάει, λέει ἕνας Μεξικανὸς ποιητής.

Μοιάζει σὰν χτές, κι ὅμως εἶναι αὔριο.

Λέμε συνήθως: «νὰ περιμένεις καὶ νὰ ἐλπίζεις» —καὶ μάλιστα στὸ ἰσπανικὸ λεξικὸ ἡ λέξη *esperar* σημαίνει τόσο ἐλπίζω ὅσο καὶ περιμένω—, ὅμως ἡ ἐλπίδα εἶναι κυρίως ἡ ἀρετὴ τῆς κίνησης καὶ ἡ κινήτρια δύναμη τῆς ἀλλαγῆς: εἶναι ἕνα τεντωμένο νῆμα ποὺ συνδέει τὴ μνήμη μὲ τὴν οὐτοπία γιὰ νὰ δημιουργήσει στ’ ἀλήθεια τὰ ὄνειρα ποὺ μᾶς περιμένουν. Κι ἂν ἕνα ὄνειρο πάει νὰ σβῆσει, πρέπει νὰ τὸ ὄνειρευτοῦμε ξανά, σὲ νέες μορφές, ἀντλώνοντας μὲ ἐλπίδα ἀπὸ τὶς στάχτες τῆς μνήμης.

Ἐμεῖς οἱ χριστιανοὶ οφείλουμε νὰ γνωρίζουμε ὅτι ἡ ἐλπίδα δὲν ἐξάπατᾷ καὶ δὲν ἀπογοητεύει: ὅλα γεννιούνται γιὰ ν’ ανθίσουν σὲ μιὰ αἰώνια ἀνοιξή.

Στὸ τέλος, ἕνα πράγμα θὰ ποῦμε μονάχα: δὲν θυμᾶμαι τίποτα στὸ ὁποῖο νὰ μὴ βρῖσκεσαι Ἐσύ.

Πρόλογος

ΕΙΠΑΝ ΟΤΙ ἀκούστηκε ἓνα φοβερὸ τράνταγμα, σὰν σεισμός. Ὅλο τὸ ταξίδι εἶχε συνοδευτεῖ ἀπὸ ἰσχυρὲς καὶ δυσσίωνες δονήσεις καὶ «ἡ κλίση ἦταν τέτοια, πὸν τὸ πρῶι δὲν μπορούσαμε ν' ἀκουμπήσουμε στὸ τραπέζι τὸ φλιτζάνι μὲ τὸν καφέ καὶ τὸ γάλα, γιατί θὰ χυνόταν», ὅμως αὐτὸ ἦταν κάτι ἄλλο: ἔμοιαζε περισσότερο μὲ ἔκρηξη, ἦταν σὰν βόμβα. Οἱ ἐπιβάτες βγῆκαν ἀπὸ τὰ σαλόνια κι ἀπὸ τὶς καμπίνες κι ἔτρεξαν στὰ καταστρώματα, προσπαθώντας νὰ καταλάβουν τί συνέβαινε. Ἦταν προχωρημένο ἀπόγευμα καὶ τὸ πλοῖο ταξίδευε πρὸς τὶς ἀκτὲς τῆς Βραζιλίας, μὲ κατεύθυνση τὸ Πόρτο Σεγούρο. Δὲν ἦταν βόμβα: πιὸ πολὺ μιὰ ὑπόκωφη βροντή. Τὸ ἀτμόπλοιο ἐξακολουθοῦσε νὰ πλέει, ὅμως ἡ πορεία του εἶχε γίνεи τρελή, σὰν ἀφηνιασμένου ἀλόγου, τώρα σκαμπανέβαζε ἄγρια καὶ ἐλάττωνε ταχύτητα. Ἐνας ἄνθρωπος, πὸν εἶχε μείνει μὲ τὶς ὥρες γαντζωμένος σ' ἓνα ξύλο καταμεσῆς τοῦ ὠκεανοῦ, κατέθεσε ἀργότερα ὅτι εἶχε δεῖ πολὺ καθαρὰ νὰ ξεκολλάει ἡ προπέλα καὶ ὁ στροφαλοφόρος ἄξονας ἀριστερά. Ἐντελῶς. Ἡ προπέλα, εἶπαν, εἶχε διαλύσει τὸ κύτος προκαλώντας του βαθὺ ρῆγμα: τὸ νερὸ ἔμπαινε ἀφθονο, πλημμυρίζοντας τὸ μηχανοστάσιο, καὶ σύντομα θὰ κατέκλυζε καὶ τὰ ἀμπάρια, μιᾶς καὶ ἀκόμα καὶ οἱ ὕδατοστεγεῖς πόρτες καταπῶς φαινόταν δὲν λειτουργοῦσαν ὅπως ἔπρεπε.

Εἶπαν ὅτι κάποιος προσπάθησε νὰ διορθώσει τὴ ζημιὰ μὲ μεταλλικὰ μπαλώματα. Μάταια.

Εἶπαν ὅτι ἡ ὀρχήστρα πῆρε ἐντολὴ νὰ συνεχίσει νὰ παίζει. Ἀσταμάτητα.

Τὸ πλοῖο ἐξακολουθοῦσε νὰ γέρνει ὀλοένα καὶ πιὸ πολὺ, τὸ σκοτάδι πύκνωνε, ἡ θάλασσα ἀντάριαζε.

Ὅταν φάνηκε ὅτι οἱ ἀρχικὲς διαβεβαιώσεις πρὸς τοὺς ἐπιβάτες

δὲν μποροῦσαν πιά νὰ τοὺς καθησυχάσουν, ὁ κυβερνήτης ἔδωσε ἐντολή νὰ σταματήσουν οἱ μηχανές, σήμανε συναγερομὸ μὲ τὴ σειρήνα καὶ οἱ ἀσυρματιστὲς ἔστειλαν τὸ πρῶτο SOS.

Ἡ κλήση γιὰ βοήθεια ἔφτασε σὲ διάφορα σκάφη, σὲ δύο ἀτμόπλοια, ἀκόμα καὶ σὲ δύο ὑπερωκεάνια ποὺ βρῖσκονταν ἐκεῖ κοντά. Πρόστρεξαν ἀμέσως, ὅμως ὅλα ἀναγκάστηκαν νὰ σταματήσουν σὲ κάποια ἀπόσταση, γιὰτι μιά ἐντονη στήλη λευκοῦ καπνοῦ δημιουργοῦσε φόβους γιὰ μιά καταστροφικὴ ἔκρηξη στοὺς λέβητες.

Ἀπὸ τὴ γέφυρα, μὲ τὸ μεγάφωνο, ὁ κυβερνήτης προσπαθοῦσε ὅλο καὶ πιὸ ἀπεγνωσμένα νὰ ἡρεμήσει τοὺς ἐπιβάτες καὶ συντόνιζε τὶς διαδικασίες διάσωσης, δίνοντας προτεραιότητα σὲ γυναῖκες καὶ παιδιά. Ὅμως, ὅταν ἔπεσε ἡ νύχτα, μιά νύχτα θεοσκότεινη μὲ καινούργιο φεγγάρι, καὶ διακόπηκε στὸ πλοῖο καὶ ἡ παροχὴ ἠλεκτρικῆς ἐνέργειας, ἡ κατάσταση ξέφυγε ἐντελῶς.

Οἱ σωστικὲς λέμβοι κατέβηκαν, ὅμως ἡ κλίση τοῦ πλοίου ἦταν πιά τρομακτικὴ: πολλὲς βυθίστηκαν ἀκαριαῖα, χτυπώντας τὸ κύτος, ἄλλες ἀποδείχτηκαν ἐλαττωματικὲς καὶ ἄχρηστες, ἔμπαζαν νερὸ ποὺ οἱ ἐπιβάτες ἀναγκάζονταν νὰ ἀδειάζουν χρησιμοποιώντας τὰ καπέλα τους. Ἄλλες πάλι, ὑποκύπτοντας στὴν ἐπίθεση τῶν ἀπελπισμένων, εἶτε ἀναποδογύρισαν εἶτε βούλιαξαν ἀπὸ τὸ ὑπερβολικὸ βᾶρος. Πολλοί, ἐργάτες καὶ χωρικοὶ ἀπὸ τὶς κοιλάδες καὶ τὶς πεδιάδες, δὲν εἶχαν ξαναδεῖ στὴ ζωὴ τους θάλασσα καὶ δὲν ἤξεραν κολύμπι. Προσευχὲς καὶ οὐρλιαχτὰ γίνονταν ἕνα.

Ἐπικράτησε πανικός. Πολλοὶ ἐπιβάτες γλίστρησαν ἢ ρίχτηκαν ἀπὸ μόνοι τους στὴ θάλασσα καὶ πνίγηκαν.

Κάποιοι, ὅπως εἶπαν, νικῆθηκαν ἀπὸ τὴν ἀπόγνωση. Ἄλλους πάλι, ὅπως ἀνέφερε ὁ τοπικὸς Τύπος, τοὺς καταβρόχθισαν ζωντανοὺς οἱ καρχαρίες.

Μέσα σ' ἐκεῖνο τὸ πανδαιμόνιο, ἀμέτροτες ἦταν οἱ συμπλοκές, ἀλλὰ καὶ οἱ πράξεις θάρρους καὶ αὐταπάρανης. Ἀφοῦ πρόστρεξε νὰ βοηθήσει δεκάδες ἀνθρώπους, ἕνας νεαρὸς στὸν ὁποῖο εἶχε δοθεῖ ἕνα σωσίβιο, περιμένε τὴ σειρά του γιὰ νὰ πέσει στὸ νερό. Βλέποντας ἕναν γέρο ποὺ δὲν ἤξερε κολύμπι καὶ δὲν εἶχε βρεῖ θέση σὲ καμία βάρκα νὰ ζητάει βοήθεια, ὁ νεαρὸς τοῦ φόρεσε τὸ σωσίβιο, ἔπεσε στὴ θάλασσα μαζί του καὶ προσπάθησε νὰ φτάσει στὴν πιὸ κοντινὴ βάρκα. Κολύμπησε σὰν τρελός, ὅταν πάνω ἀπ' τὰ κύματα ὑψώθηκαν φωνὲς ὅλο καὶ πιὸ ἀναστατωμένες: Καρχαρίες! Καρχαρίες! Τοῦ ἐπιτέθηκαν.

Ἐκείνη ἡμέρα ἕνας φίλος του κατάφερε νὰ τὸν ἀνεβάσει σὲ αὐτὴν, ὅμως τὰ τραύματα ἦταν θανατηφόρα καὶ λίγο ἀργότερα ξεψύχησε.

Ὅταν οἱ ἐπιζήσαντες διηγήθηκαν τὴν ἱστορία, ἡ Ἀργεντινὴ συγκλονίστηκε. Στὴ γενέτειρά του, στὴν ἐπαρχία τοῦ Ἑντρε Ρίος, δόθηκε τὸ ὄνομα τοῦ νεαροῦ σ' ἕνα σχολεῖο. Ἦταν γιὸς ἐνὸς μετανάστη ἀπὸ τὸ Πιεμόντε καὶ μιᾶς Ἀργεντίνας, καὶ εἶχε μόλις συμπληρώσει τὰ εἴκοσί του χρόνια: ὀνομαζόταν Ἀνακλέτο Μπερνάρντι.

Πολὸν πρὶν τὰ μεσάνυχτα, τὸ πλοῖο εἶχε πιά ὀλότελα κατακλυστεῖ ἀπὸ τὸ νερό, καὶ μὲ τὴν πλώρη σηκωμένη κατακόρυφα καὶ μ' ἕναν ὕστατο ἐκκωφαντικὸ, σχεδὸν ζώωδη στεναγμὸ, βυθίστηκε, σὲ πάνω ἀπὸ χίλια τετρακόσια μέτρα βάθος. Πολλὲς μαρτυρίες συγκλίνουν ὅτι ὁ κυβερνήτης ἔμεινε στὸ πλοῖο μέχρι τὸ τέλος, βάζοντας ὄσους ἀπὸ τὴν ὀρχήστρα εἶχαν ἀπομείνει νὰ παίξουν τὸ «Βασιλικὸ Ἐμβρατήριο». Τὸ σῶμα του δὲν βρέθηκε ποτέ. Βέβαια, μιὰ στιγμὴ προτοῦ βυθιστεῖ τὸ ἀτμόπλοιο, λέγεται ὅτι ἀκούστηκαν πολλοὶ πυροβολισμοὶ ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ ἔκαναν ὅ,τι μπορούσαν γιὰ τοὺς ἐπιβάτες, ἀποφάσισαν νὰ μὴν ὑποστοῦν τὴν ἀγωνία τοῦ πνιγμοῦ.

Κάποιες βάρκες κατάφεραν νὰ φτάσουν στὰ κοντινὰ πλοῖα καί, μαζὶ μ' ἐκεῖνες πὺν προέρχονταν ἀπὸ τὰ ἄλλα σκάφη πὺν πρόστρεξαν, βοήθησαν νὰ διασωθοῦν κάμποσες ἑκατοντάδες ἄνθρωποι.

Ἡ διάσωση τῶν λιγροστῶν ἐπιζώντων, πὺν πάσχιζαν ὅπως μπορούσαν νὰ μείνουν στὴν ἐπιφάνεια, συνεχίστηκε μέχρι ἀργὰ τὴ νύχτα. Ὅταν, πρὶν τὸ ξημέρωμα, ἔφτασαν στὸν τόπο τῆς καταστροφῆς καὶ ἄλλα βραζιλιάνικα ἀτμόπλοια, δὲν βρῆκαν κανέναν ἄλλον ἐπιζῶντα.

Ἐκεῖνο τὸ πλοῖο, μῆκους σχεδὸν ἑκατὸν πενήντα μέτρων, ὑπῆρξε στὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα τὸ καμάρι τῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας, τὸ πιὸ προνομιούχο ὑπερωκεάνιο τοῦ ἰταλικοῦ στόλου, εἶχε μεταφέρει προσωπικότητες ὅπως τὸν Ἀρτουρο Τοσκανίνι, τὸν Λουίτζι Πιραντέλλο ἢ τὸν Κάρλος Γαρδέλ, θρύλο τοῦ ἀργεντίνικου τανγκό. Ὅμως ἐκεῖνες οἱ ἐποχὲς εἶχαν παρέλθει ἀπὸ καιρό. Εἶχε μεσολαβήσει ἕνας παγκόσμιος πόλεμος καὶ ἡ φθορά, ἡ παραμέληση καὶ ἡ ἑλλιπὴς συντήρηση εἶχαν κάνει τὰ ὑπόλοιπα. Τώρα τὸ πλοῖο ἦταν γνωστὸ πιὸ πολὺ ὡς ἡ «βαλαίνα», ἡ μπαλαρίνα, λόγῳ τῆς γενικῆς ἀστάθειάς του. Ὅταν ἀπέπλευσε γιὰ τὸ τελευταῖο του ταξίδι, μὲ ἕναν ἤδη πολὺ ἀνήσυχο κυβερνήτη, μετέφερε πάνω ἀπὸ χίλιους διακόσιους ἐπιβάτες, κυρίως μετανάστες ἀπὸ τὸ Πιεμόντε, τὴ Λιγουρία καὶ τὸ Βένετο. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὶς Μάρκε, τὴν Μπαζιλικάτα, τὴν Καλαβρία.

Σύμφωνα μὲ τὰ στοιχεῖα πὸν παρεῖχαν οἱ ἰταλικὲς ἀρχὲς τῆς ἐποχῆς, στὸ ναυάγιο χάθηκαν πάνω ἀπὸ τριακόσια ἄτομα, κατὰ τὸ πλεῖστον μέλη τοῦ πληρώματος, εἶπαν· ὅμως οἱ ἐφημερίδες τῆς Νότιας Ἀμερικῆς ἀνέφεραν ἕναν πολὺ μεγαλύτερο ἀριθμὸ, πάνω ἀπὸ διπλάσιο, συμπεριλαμβάνοντας καὶ λαθρεπιβάτες, κάμποσες δεκάδες Σύριους μετανάστες καὶ τοὺς ἐργάτες γῆς πὸν ἀπὸ τὴν ἰταλικὴ ὑπαιθρο πῆγαιναν στὴ Νότια Ἀμερικὴ γιὰ τὴν περίοδο τοῦ χειμῶνα.

Ὑποβαθμισμένο ἢ συγκαλυμμένο ἀπὸ τὰ ὄργανα τοῦ καθεστῶτος, ἐκεῖνο τὸ ναυάγιο ὑπῆρξε ὁ ἰταλικὸς «Τιτανικός».

Δὲν μπορῶ νὰ μετρήσω πόσες φορὲς ἄκουσα νὰ λένε τὴν ἱστορία ἐκείνου τοῦ πλοίου πὸν ἔφερε τὸ ὄνομα τῆς κόρης τοῦ βασιλιᾶ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ Γ', ἡ ὁποία ἐπίσης ἔμελλε νὰ ἔχει ἕναν τραγικὸ θάνατο, στὸ λάγκερ τοῦ Μπούχενβαλντ, πολλὰ χρόνια ἀργότερα, πρὸς τὸ τέλος ἐνὸς ἄλλου τρομεροῦ πολέμου. Ἦταν τὸ *Πριγκίπισσα Μαφάλντα*. Τὴν ἱστορία αὐτὴ τὴν ἔλεγαν στὴν οἰκογένεια.

Τὴν ἔλεγαν στὴ γειτονιά.

Τὴν τραγουδοῦσαν στὰ λαϊκὰ τραγούδια τους οἱ μετανάστες, ἀπὸ τὴ μιὰ ἄκρη τοῦ ὠκεανοῦ ὡς τὴν ἄλλη: «Ἐφευγε ἡ *Μαφάλντα* ἀπὸ τὴν Ἰταλία, μὲ χίλιους ἐπιβάτες κι ἀκόμα πιὸ πολλοὺς [...] Μανάδες, πατεράδες γύρευαν τὰ παιδιὰ τους, τ' ἀγκάλιαζαν προτοῦ χαθοῦν στὰ κύματα γιὰ πάντα».

Οἱ παπποῦδες μου καὶ ὁ μοναχογιὸς τους ὁ Μάριο, ὁ νεαρὸς ἄνδρας πὸν ἔμελλε νὰ εἶναι ὁ πατέρας μου, εἶχαν ἀγοράσει τὸ εἰσιτήριο γιὰ ἐκεῖνο τὸ μακρὸ ταξίδι, μὲ τὸ καράβι πὸν σάλπαρε ἀπὸ τὸ λιμάνι τῆς Γένοβας στὶς 11 Ὀκτωβρίου 1927, μὲ προορισμὸ τὸ Μπουένος Ἄιρες.

Ὅμως δὲν τὸ πῆραν ποτέ.

Ὅσο κι ἂν προσπάθησαν, δὲν κατάφεραν νὰ πουλήσουν ἐγκαίρως ὅλα τὰ ὑπάρχοντά τους. Στὸ τέλος, θέλοντας καὶ μὴ, οἱ Μπεργκόλιο ἀναγκάστηκαν νὰ ἐξαργυρώσουν τὰ εἰσιτήρια καὶ νὰ ἀναβάλουν τὴν ἀναχώρησή τους γιὰ τὴν Ἀργεντινὴ.

Γι' αὐτὸ τώρα ἐγὼ βρίσκομαι ἐδῶ.

Δὲν φαντάζεστε πόσες φορὲς εὐχαρίστησα τὴ Θεία Πρόνοια γι' αὐτό.

Νὰ κολλήσει ἡ γλῶσσα μου
στὸν οὐρανίσκο

ΕΦΥΓΑΝ, τελικά.

Οἱ παπποῦδες κατάφεραν νὰ πουλήσουν τὸ λιγοστὸ βιός τους στὴν ὕπαιθρο τοῦ Πιεμόντε κι ἔφτασαν στὸ λιμάνι τῆς Γένοβας γιὰ νὰ ἐπιβιβαστοῦν στὸ *Ίούλιος Καίσαρ*, μὲ εἰσιτήριο χωρὶς ἐπιστροφή.

Περίμεναν νὰ ὀλοκληρωθοῦν οἱ διαδικασίες ἐπιβίβασης τῶν ταξιδιωτῶν τῆς πρώτης θέσης καὶ νὰ ἔρθει ἐπιτέλους ἡ σειρὰ τῆς τρίτης, τῆς δικῆς τους. Μόλις τὸ πλοῖο ξανοίχτηκε στὸ πέλαγος καὶ χάθηκε ὀλότελα τὸ φῶς τοῦ φάρου, τῆς γέρικης *Lanterna*, κατάλαβαν ὅτι δὲν ἐπρόκειτο νὰ ξαναδοῦν τὴν Ἰταλία καὶ ὅτι θὰ ἀναγκάζονταν νὰ ξαναρχίσουν τὴ ζωὴ τους στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ κόσμου.

Ἦταν ἡ 1η Φεβρουαρίου τοῦ 1929. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πιὸ κρύους χειμῶνες ποὺ ἔμελλε νὰ γνωρίσει ποτὲ ὁ αἰώνας: στὸ Τορίνο τὸ θερμόμετρο εἶχε φτάσει στοὺς 15 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδὲν καὶ σὲ ἄλλες περιοχὲς τῆς χώρας μέχρι καὶ τοὺς -25. Αὐτὸ κάποτε τὸ περιέγραψε ὁ Φεντερίκο Φελίνι σὲ μιὰ ταινία του ὡς («l'anno del neovone» (ἡ χρονιά τῆς μεγάλης χιονόπτωσης). Ὅλη ἡ Εὐρώπη εἶχε σκεπαστεῖ ἀπὸ μιὰ βαριὰ χιονισμένη κάπα, ἀπὸ τὰ Οὐράλια ὡς τὶς ἀκτὲς τῆς Μεσογείου, ὡς καὶ ὁ τροῦλος τοῦ Ἁγίου Πέτρου ἦταν κατάλευκος.

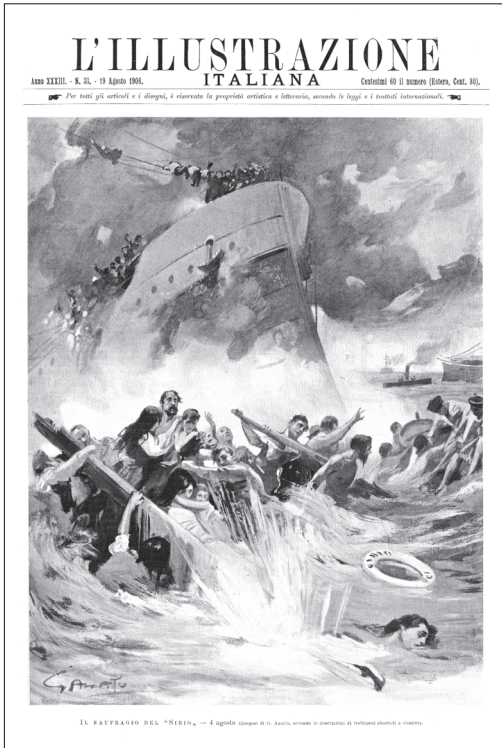
Ὅταν, μετὰ ἀπὸ δύο ἑβδομάδες ταξίδι, ἀφοῦ ἔκανε ἐνδιάμεσους σταθμοὺς στὴ Βιλφράνς-σύρ-Μέρ, τὴ Βαρκελώνη, τὸ Ρίο Ντέ Τζανέιρο, τὸ Σάντος καὶ τὸ Μοντεβιδέο, τὸ ἀτμόπλοιο ἀγκυροβόλησε ἐπιτέλους στὸ λιμάνι τοῦ Μπουένος Ἄιρες, ἡ γαργιά μου ἡ Ρόζα, παρὰ τὴ ζέστη ποὺ ἄγγιζε τοὺς 30 βαθμοὺς καὶ τὴν ὑγρασία,

φοροῦσε ἀκόμη τὸ ὠραῖο πανωφόρι μὲ τὸ ὁποῖο εἶχε φύγει. Ὅπως συνηθιζόταν, τὸ εἶχε στολίσει μ' ἓναν γιανὰ ἀπὸ γούνα ἀλεποῦς καὶ σὲ αὐτό, σὲ μιὰ ἐσωτερικὴ φόδρα, ἀνάμεσα στὸ δέρμα τῆς γούνας καὶ τὸ μετάξι, εἶχε ράψει ὅλα τους τὰ ὑπάρχοντα. Συνέχισε νὰ τὸ φοράει, λὲς κι ἦταν στολή, ἀκόμα καὶ μετὰ τὴν ἀποβίβασή τους, ἐνῶ κατευθύνονταν πρὸς τὴν ἐνδοχώρα, ἀνηφορίζοντας λαχανιασμένοι τὴν ὄχθη τοῦ ποταμοῦ Παρανὰ γιὰ ἄλλα πεντακόσια χιλιόμετρα, ὥσπου ἔφτασαν στὸν προορισμὸ τους. Μόνο τότε ἡ luchadora, ἡ μαχήτρια, αὐτὸ τὸ παρωνύμιο τῆς εἶχαν δώσει, ἀποφάσισε ὅτι μποροῦσε νὰ μὴν εἶναι πιά σὲ ἐπιφυλακὴ.

Φτάνοντας στὸ λιμάνι τοῦ προορισμοῦ τους, καταχωρίστηκαν καὶ οἱ τρεῖς ὡς *migrantes ultramar*, ὑπερπόντιοι μετανάστες. Ὁ παπποὺς Τζοβάνι, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ ἔζησε ὡς ἀγρότης, εἶχε καταφέρει ν' ἀνοίξει ἓνα καφεζαχαροπλαστεῖο, χαρακτηρίστηκε *comercio* (ἔμπορος), ἡ σύζυγός του *casera* (οἰκοκυρά) καὶ ὁ γιός τους ὁ Μάριο, ὁ πατέρας μου, ὁ ὁποῖος, πρὸς μεγάλη ἱκανοποίηση τῶν γονιῶν, εἶχε πάρει πτυχίον στὴ λογιστικὴ, *contador* (λογιστής).

Ἐνα πλῆθος ἀνθρώπων εἶχε μοιραστεῖ μαζὶ τους ἐκεῖνο τὸ μακρὸ ταξίδι τῆς ἐλπίδας. Χιλιάδες ἔμελλε νὰ φύγουν ἀπὸ τὴν Ἰταλία γιὰ τὴ *Merica* στὴ διάρκεια ἐνὸς ὀλόκληρου αἰώνα, γιὰ τὶς Ἑνωμένες Πολιτεῖες, τὴ Βραζιλία καὶ κυρίως τὴν Ἀργεντινὴ. Μὲ προορισμὸ τὸ Μπουένος Ἄιρες ἦταν πολὺ περισσότεροὶ ἀπὸ διακόσιες χιλιάδες μόνον τὰ τελευταῖα τέσσερα χρόνια ποὺ προσηγήθησαν τοῦ 1929.

Ἡ ἀνάμνηση τοῦ τρομεροῦ ναυαγίου τοῦ *Μαφάλντα* ἦταν ἓνα τραῦμα ἀκόμη ἀνοιχτό, ἓνα τραγικὸ, κάθε ἄλλο παρὰ μεμονωμένο γεγονός, ἀν σκεφοῦμε πόσα ναυάγια σημειώθηκαν ἤδη ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ δέκατου ἑνάτου αἰώνα. Ἦταν τὰ χρόνια τοῦ «δῶσ' μου, μάνα, ἓκατὸ λίρες, γιὰ νὰ πάω στὴν Ἀμερική» —τὸ τραγοῦδι γενεῶν μεταναστῶν, τὸ ὁποῖο πολὺ χαρακτηριστικὰ τελείωνε μὲ μιὰ τραγωδία στὴ θάλασσα—, τὰ χρόνια ποὺ χαρακτηρίστηκαν καὶ ἀπὸ μιὰ ιδιαίτερα ἐντονη ἐποχικὴ μετανάστευση. Ἐφευγαν ἀπὸ τὴ Γένοβα τὸ φθινόπωρο, ὅταν εἶχε τελειώσει ἡ συγκομιδὴ στὴν Ἰταλία, καὶ πήγαιναν γιὰ μιὰ δευτέρη στὸ νότιο ἡμισφαίριο, ὅπου ἀντίθετα τὸ καλοκαίρι μόλις ἄρχιζε. Συχνὰ ἐπέστρεφαν στὰ σπίτια τους τὴν ἀνοιξή, μὲ λίγες ἑκατοντάδες λίρες, ἀπὸ τὶς ὁποῖες οἱ περισσότερες κατέληγαν στὶς τσέπες τῶν διοργανωτῶν καὶ τῶν μεσαζόντων.

Σίριο, Φορίσκα, Μαφάλντα: τραγωδίες που οι ιστορίες τους μεπερδεύονταν μεταξύ τους.

Ἄφοῦ πλήρωναν αὐτοὺς καὶ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδιοῦ, συχνὰ δὲν τοὺς ἀπέμεναν παρά μερικὲς δεκάδες λίρες, ἀμοιβὴ γιὰ τέσσερις ἢ πέντε μῆνες μόχθου.

Ἄλλὰ καὶ ὁ θάνατος στὴ διάρκεια τοῦ ταξιδιοῦ ἦταν ἕνας ἀνεπιθύμητος καὶ ὄχι σπάνιος σύντροφος. Χάθηκαν πενήντα ἀπὸ τὴν πείνα καὶ τὶς κακουχίες πάνω στὰ πλοῖα Ματέο Μπρούτσο καὶ Κάρολο Ράτζο, τὰ ὁποῖα τὸ 1888 σάλπαραν ἀπὸ τὴ Γένοβα γιὰ τὴ Βραζιλία. Καμιὰ εἰκοσαριά ἀπὸ ἀσφυξία στὸ Φορίσκα. Τὸ 1893, ἀφοῦ μπάρκαραν στὸ Ρέμο, οἱ μετανάστες κατάλαβαν ὅτι τοὺς εἶχαν πωλήσει διπλάσια εἰσιτήρια ἀπὸ τὶς διαθέσιμες θέσεις, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ξεσπάσει χολέρα στὸ πλοῖο. Τοὺς νεκροὺς τοὺς ἔριχναν στὴ θάλασσα. Καθημερινὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐπιβατῶν μειωνόταν κατὰ ἀρκε-

τὲς μονάδες. Καὶ στὸ τέλος τὸ πλοῖο δὲν ἔγινε κὰν δεκτὸ στὸ λιμάνι. Ἐπειτα συνέβη τὸ ναυάγιο τοῦ Σίριο, στὸ ὁποῖο ἔχασαν τὴ ζωὴ τους πεντακόσιοι Ἴταλοι μετανάστες ποὺ πήγαιναν στὸ Μπουένος Ἄιρες. Στὰ δημοτικὰ τραγούδια, στοὺς λόφους τοῦ Πιεμόντε, ὅπως καὶ στὰ πλήκτρα τῶν ἀκορντεὸν στὰ *barrios*, στὶς γειτονιές, ἡ ἱστορία ἐκείνων τῶν τραγωδιῶν γινόταν ἓνα, ὅλες συγχωνεύονταν, τὸ Σίριο γινόταν *Μαφάλντα καὶ ἀντίστροφα*: νέες λέξεις προσαρμόζονταν στὴν ἴδια μελαγχολικὴ μελωδία.

Ὅμως ἔφευγαν. Λόγω φτώχειας κυρίως, ἄλλοτε λόγω θυμοῦ, γιὰ ν' ἀλλάξουν τὴ μοίρα τους, γιὰ νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὴν τραγωδία ἐνὸς παγκόσμιου πολέμου, τοῦ πρώτου ὅσο καὶ τοῦ δευτέρου ποὺ προαναγγελλόταν, γιὰ νὰ ξεφύγουν ἀπὸ τὰ προσκλητήρια ἐπιστράτευσης ἢ, ἔχοντας δεῖ τὸν θάνατο μὲ τὰ μάτια τους, γιὰ νὰ ἐνώσουν ξανά μιὰ οἰκογένεια, γιὰ νὰ μὴν ὑποφέρουν πιά τις κακουχίες, γιὰ ν' ἀναζητήσουν καλύτερες συνθῆκες ζωῆς. Δὲν εἶναι μιὰ ἱστορία καινούργια, εἶναι τόσο χτεσινὴ ὅσο καὶ σημερινή. «Χειρότερα ἀπ' ὅσα μοῦ ἔχουν συμβεῖ δὲν μποροῦν νὰ μοῦ συμβοῦν. Τὸ πολὺ νὰ ὑποφέρω ἀπὸ τὴν πείνα ἐκεῖ κάτω, ὅπως ὑπέφερα καὶ στὴν πατρίδα. *Dighio ben?* (Καλὰ δὲ λέω;)), ἔλεγε ἓνας μετανάστης στὸ βιβλίο *Sull'Oceano* (Στὸν ὠκεανό) τοῦ Ἐντμόντο Ντὲ Ἀμίτσις, ἐνὸς ἄλλου Πιεμοντέζου, συγγραφέα τοῦ κλασικοῦ βιβλίου *Cuore* (Καρδιά).

Ὅποιοι μετανάστευε συχνὰ ἀντιμετώπιζε κάθε λογῆς δυσκολίες καὶ θυσίες προκειμένου νὰ μπαρκάρει. Σχεδὸν πάντα, ἀφοῦ πρῶτα εἶχε πειστεῖ νὰ μεταναστεύσει ἀπὸ πράκτορες καὶ μεσολαβητές. Περιδιάβαζαν στὰ χωριά, ὅταν εἶχε πανηγύρι, περιέγραφαν τὴν Ἀμερικὴ ὡς μιὰ νέα «Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας», μιὰ χώρα θαυμάτων. Ἐπειδὴ εἰσέπρατταν ἀμοιβὴ ἀπὸ τὴν ἐταιρεία μετανάστευσης γιὰ κάθε οἰκογένεια ποὺ κατάφερναν νὰ πείσουν νὰ ἐγκαταλείψει τὴν πατρίδα της, οἱ μεσάζοντες παρομοιάζονταν ἀπὸ ἓνα μέρος τοῦ Τύπου ἀκόμα καὶ μὲ δουλεμπόρους. Χωριά καὶ χωριουδάκια πλημμύριζαν ἀπὸ φυλλάδια καὶ ἀπὸ τὰ παραποιημένα γράμματα ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἤδη βρεθεῖ στὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ κόσμου. Ἄλλος ἔπαιρνε ὄρκο ὅτι ὁ χωρικός ποὺ ἔμενε ἀνάπηρος ἀπὸ ἐργατικὸ ἀτύχημα στὴν Ἀμερικὴ μποροῦσε νὰ ὑπολογίζει σὲ μιὰ γενναία σύνταξη, ἄλλος ἐγγυόταν εὐκολὴ πρόσβαση στὴν ἐξασφάλιση ἰδιοκτησίας.

Γιὰ ὅποιους ἔφευγαν, ἡ πρώτη πρόκληση ἦταν πῶς θὰ ἔφταναν στὸ λιμάνι. Πουλοῦσαν τὰ λιγοστά τους ὑπάρχοντα γιὰ νὰ πληρώνουν κάποιους ἐπιτήδειους, συχνὰ ἄπληστους καὶ χωρὶς πολλοὺς ἔνδοιασμούς, οἱ ὅποιοι, σὲ πάνω ἀπὸ μία περιπτώσεις, τουλάχιστον ὠσότου ἕνας νέος νόμος προσπάθησε νὰ βάλει λίγη τάξη στὸ ζήτημα, ἔγιναν καπνὸς μὲ τὰ χρήματα.

Ὁ δρόμος γιὰ νὰ φτάσουν στὸ λιμάνι ἦταν ἀτομικὸ προσκύνημα, καὶ οἰκογενειακὸ μερικὲς φορές, ἄλλοτε ἐνέπλεκε ἀκόμα καὶ ὀλόκληρες κοινότητες: βιάδιζαν σὰν νὰ πήγαιναν σὲ λιτανεῖα, ὅλοι μαζί, ὑπὸ τὸν ἦχο τῆς καμπάνας, τὴν ὁποία μερικὲς φορές ἔπαιρναν μαζί τους πάνω στὸ πλοῖο. Συχνὰ κατέφθαναν ἀρκετὲς μέρες πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπιβίβαση καὶ κατασκήνωναν στὴν ἀποβάθρα.

Κάποιοι δὲν ἔφτασαν ποτὲ στὴν πολυπόθητη στεριά, γιὰτὶ τοὺς ἀπώθησε ἢ τοὺς κατάρπαιε ὁ ὠκεανός.

Ἀντίθετα, οἱ πιὸ πολλοὶ ποὺ τὰ κατάφεραν καὶ ξεμπάρκαραν στὸ Μπουένος Ἄιρες βρέθηκαν στὴ συνέχεια ἀντιμέτωποι μὲ μιὰ τραχιὰ καὶ σκληρὴ πραγματικότητα, σὰν ἓνα χαστούκι κατὰμουτρα, μὲ τὴν πραγματικότητά τοῦ Hotel de Immigrantes, τοῦ Ξενοδοχείου Μεταναστῶν: ἐνὸς τεράστιου παραπήγματος ὅπου, ἀφοῦ ἐξετάζονταν, καταγράφονταν καὶ ἀπολυμαίνονταν, μποροῦσαν νὰ μείνουν μέχρι πέντε μέρες, ὄχι παραπάνω, μέγιστος χρόνος γιὰ νὰ βροῦν μιὰ δουλειὰ στὴν πόλη ἢ στὰ χωράφια. Ἔτσι τὸ περιέγραψε στὴν ἀρχὴ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα ἓνας σημαντικὸς ἀπεσταλμένος τῆς ἰταλικῆς ἐφημερίδας *Corriere della Sera*: «Αὐτὲς τὶς τελευταῖες τρεῖς μέρες ἦρθαν τρεῖς χιλιάδες ὀκτακόσιοι μετανάστες, σὲ μεγάλο ποσοστὸ συμπατριῶτες μας. Τὸ Ξενοδοχεῖο τῶν Μεταναστῶν ἔχει πλημμυρίσει [...] Αὐτὸ (καὶ τὸ λένε καὶ Ξενοδοχεῖο!) δεσπόζει πάνω σ' ἐκείνη τὴν ἀπροσδιόριστη, ἀκανόνιστη καὶ λασπερὴ ἔκταση ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὸν ταραγμένον καὶ θυελλώδη Ρίο ντὲ λὰ Πλάτα καὶ τὴν πόλη [...] Ἡ ἀψιὰ μυρωδιὰ τῆς φαινόλης δὲν καταφέρει νὰ ὑπερνικήσει τὴν ἐμετικὴ μπόχα ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὸ γλιστρισμένο καὶ βρόμικο πάτωμα, ποὺ ἀναδίδουν τὰ παλιὰ ξύλινα τοιχώματα, ποὺ ἔρχεται ἀπὸ τὶς ἀνοιχτὲς πόρτες: μιὰ μυρωδιὰ στοιβαγμένης, δυστυχησμένης ἀνθρωπότητας... Πιὸ ψηλά, τὰ τραπέζια διατηροῦν πιὸ ζωηρὰ τὰ σημάδια ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὀδυνηρὸ πέρασμα: θὰ τὰ ἔλεγα ἴχνη τῶν ψυχῶν. Εἶναι ὀνόματα, ἡμερομηνίες, λόγια ἀγά-

της, βλαστήμιες, ἀναμνήσεις, προστυχιές χαραγμένες πάνω στο βερνίκι ή γραμμένες με μολύβι, μερικές φορές σκαλισμένες βαθιά μες στο ξύλο. Τὸ σχέδιο ποὺ ἐμφανίζεται πιὸ συχνὰ εἶναι τὸ καράβι.»

Δὲν εἶναι βέβαια τυχαῖο ἐκεῖνο τὸ σχέδιο ποὺ κοιτάζει πρὸς τὰ πίσω, ἐκείνη ἡ νοσταλγία. «Νὰ κολλήσει ἡ γλῶσσα μου στὸν οὐρανίσκο, ἂν ἀφήσω νὰ ξεχαστεῖ ἡ ἀνάμνησή σου», λένε στὸν ψαλμὸ οἱ ἐξόριστοι, καθὼς ἀναπολοῦν τὴν Ἱερουσαλήμ (Ψαλμὸς 136, 6). Καὶ οἱ Τρεῖς Μάγοι ἐπίσης ἐκφράζουν κατὰ βάθος τὸ ἴδιο συναίσθημα: νοσταλγοῦν τὸν Θεό· εἶναι ἡ συμπεριφορὰ ποὺ σπάει τὰ στερεότυπα καὶ τοὺς ὠθεῖ σὲ μιὰ δέσμευση γιὰ τὴν ἀλλαγὴ τὴν ὁποία λαχταροῦμε καὶ τὴν ὁποία ἔχουμε ἀνάγκη. Εἶναι ὑγιές τὸ συναίσθημα τῆς νοσταλγίας, τῆς νοσταλγίας γιὰ τὶς ρίζες μας, γιὰτὶ ἓνας λαὸς χωρὶς ρίζες εἶναι χαμένος κι ἓνας ἄνθρωπος χωρὶς ρίζες εἶναι ἀσθενής. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὲς παίρνουμε δύναμη γιὰ νὰ πᾶμε μπροστὰ, γιὰ νὰ δώσουμε καρπούς, γιὰ νὰ ἀνθίσουμε· ὅπως λέει ἓνας Ἀργεντινὸς ποιητής, ὁ Φρανσίσκο Λουῖς Μπερνάρδες, *«por lo que el árbol tiene de florido vive de lo que tiene sepultado»*. Καθετὶ ποὺ ἀνθίζει πάνω στο δέντρο ζεῖ ἀπὸ αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει κάτω ἀπὸ τὴ γῆ.

Οἱ περιγραφὲς τοῦ χτέος, τὰ σημάδια, οἱ χαρακιές, παραπέμπουν στὸ σήμερα, σὲ ἄλλα λιμάνια, σὲ ἄλλες θάλασσες.

Οἱ δικοὶ μου στάθηκαν πιὸ τυχεροί. Ἦρθαν στὸ Μπουένος Ἄιρες μετὰ ἀπὸ πρόσκληση τῶν ἀδελφῶν τοῦ παπποῦ μου, ποὺ εἶχαν ἔρθει στὴν Ἀργεντινὴ ἤδη ἀπὸ τὸ 1922 καὶ εἶχαν κάνει μιὰ καλὴ suerte, τὴν τύχη τους: εἶχαν ξεκινήσει ὡς ἐργάτες, ἀσφαλοστρώνοντας δρόμους, ποὺ ἀπὸ τὸ λιμάνι στὸ ποτάμι ἔφταναν στοὺς ἀγρούς, καὶ μέσα σὲ λίγο καιρὸ ἔστησαν μιὰ ἐπιχείρηση πλακοστρώσεων καὶ ἀσφαλοστρώσεων καὶ τὰ πράγματα πῆγαν καλὰ γιὰ ἐκείνους. Μετὰ τὴν ταυτοποίηση, δὲν ἔμειναν στὸ Hotel de Inmigrantes, ἀντίθετα προχώρησαν πρὸς τὴν περιοχὴ τοῦ Ἔντρε Ρίος, μέχρι τὸν Παρανά, ὅπου οἱ θεῖοι τοῦ πατέρα μου τοὺς περίμεναν με ἀνυπομονησία. Ἐμειναν σὲ μιὰ τετραώροφη πολυκατοικία, τὴν οἰκία Μπεργκόλιο, ποὺ τὴν εἶχαν χτίσει οἱ ἴδιοι με τὰ χέρια τους, τὴν πρώτη σὲ ὅλη τὴν πόλη ποὺ εἶχε ἀσανσέρ. Τώρα, κάθε ἀδελφὸς μπορούσε νὰ κατοικήσει σὲ ἓναν ἀπὸ τοὺς τέσσερις ὀρόφους: ὁ Τζοβάνι Λο-

ρέντσο, ό Έουτζένιο, ό Έρνέστο και τώρα και ό παππούς μου, Τζοβάνι Άντζελο. Μόνο δύο αδέρφια του παππού έμειναν στο Πιεμόντε: ό Κάρολο, ό πρωτότοκος, και ή Λουίζα, τó μόνο κορίτσι, που όταν παντρεύτηκε έγινε Μαρτινένγκο. Όσο ήταν δυνατόν, ή οικογένεια είχε επιτέλους ξαναενωθεί, και αυτός ήταν ό κύριος λόγος που έφυγαν και οί δικόί μου.

Ό πατέρας μου, που ήταν ένας νεαρός λογιστής, εργάστηκε ως οικονομικός διευθυντής. Όμως δέν ήταν για πολύ. Η παγκόσμια κρίση του 1929, ή Μεγάλη Οικονομική Ύφεση, έξαπλωνόταν. Στο μεταξύ, ό πρόεδρος της επιχείρησης, ένας από τους θείους του πατέρα μου, ό Τζοβάνι (Χουάν) Λορέντσο, άρρώσθησε με λευχαιμία και λεμφοσάρκωμα και πέθανε, αφήνοντας μιá χήρα, την Έλίζα, και τρία παιδιά. Η συνδυασμένη δυστυχία της οικονομικής ύφεσης και του οικογενειακού πένθους τους συνέτριψε και σύντομα κατέληξε μοιραία γι' αυτούς. Τó 1932 αναγκάστηκαν νά πουλήσουν τά πάντα: τά μηχανήματα, την επιχείρηση, τó σπίτι, ακόμα και τó παρεκκλήσιο στο νεκροταφείο. Έμειναν στην ψάθα, βούλιαξαν στη φτώχεια. Με τó ένα χέρι άπλωμένο μπροστά και τó άλλο πίσω, όπως έλεγαν.

Θά αναγκάζονταν νά ξεκινήσουν γι' άλλη μιá φορά από τó μηδέν, όπως και έκαναν. Με την ίδια αποφασιστικότητα της πρώτης φοράς.

Όμως, προφανώς, δέν είχαν ακόμη ιδέα γι' αυτά τά πράγματα ό παππούς μου, ό πατέρας μου και ή γιαγιά μου, ή όποία άψηφούσε τόν καύσωνα, τυλιγμένη στο μάλλινο παλτό της, όταν πάτησαν για πρώτη φορά τó πόδι τους στη γη της Άργεντινής, εκείνο τó ζεστό πρωινό του Φεβρουαρίου.

Όπως δέν είχαν ιδέα και οί χιλιάδες, έκατομμύρια γυναίκες και άνδρες που είχαν προηγηθεί πάνω στα ίδια χνάρια και εκείνοι που θά τους άκολουθούσαν. Ήταν τεχνίτες, ξυλοκόποι, χτίστες, άνθρακωρύχοι, νοσοκόμοι, σιδεράδες, μαραγκοί, τσαγκάρηδες, ράφτες, φουρνάρηδες, μηχανικοί, τζαμάδες, έλαιοχρωματιστές, μάγειρες, ύπηρέτες, παγωτατζήδες, κουρείς, εργάτες ειδικευμένοι στα μάραμαρα και τά λατομεία, έμπορευόμενοι και λογιστές, καθώς κι ένα άτελείωτο πλήθος από άγρότες και εργάτες γης. Κουβαλούσαν μαζί τους τή δυστυχία, τίς τραγωδίες, τά τραύματα της ζωής τους,

συνάμα όμως και τή δύναμη, τὸ θάρρος, τὴν ἐπιμονή, τὴν πίστη. Καὶ ἓνα πλῆθος ταλέντα πού, ὅπως στὴν παραβολή τοῦ Κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, περίμεναν μιὰ εὐκαιρία γιὰ νὰ μπορέσουν νὰ καρποφορήσουν. Ἀρκεῖ νὰ τοὺς τὴν ἔδιναν, καὶ τότε ἐκεῖνο τὸ ταλαιπωρημένο τσοῦρμιο θὰ ἔχτιζε ἓνα μεγάλο κομμάτι τῆς ἄλλης ἄκρης τοῦ κόσμου, ὅπως πράγματι ἔτσι ἔγινε, λίγο πολύ. Ἀνθρωποὶ ἐλεύθεροὶ καὶ ξεροκέφαλοι (*grassa nostrana libera e testarda*), ὅπως γράφει σ' ἓνα ὠραῖο καὶ συγκλονιστικό του ποίημα ὁ Νίνο Κόστα —ἓνας ἀπὸ τοὺς μεγαλύτερους ποιητὲς τοῦ Πιεμόντε ἐκείνη τὴν ἐποχή, ὁ ὁποῖος πέθανε ἀπὸ καρδιακὴ προσβολὴ μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ γιοῦ του, νεαροῦ παρτιζάνου δεκαεννιά χρόνων—, τὸ ὁποῖο ἦ γιὰ γιὰ Ρόζα μὲ εἶχε βάλει ἀπὸ μικρὸ νὰ ἀποστηθίσω, σὲ διάλεκτο. «O bionde di grano pianure argentine... non sentite mai passare un'aria monferrina o il ritornello di una canzone di montagna?» («ὦ, πεδιάδες ἀργεντινικὲς, ξανθὲς ἀπ' τὸ σιτάρι... δὲν ἔτυχε ν' ἀκούσετε ποτὲ ἀέρα ἀπ' τὸ Μονφεράτο νὰ περνάει οὔτε ρεφρὲν βουνίσσιου τραγουδιοῦ;») ἔλεγαν ἐκεῖνοι οἱ στίχοι, ἀφιερωμένοι στοὺς Πιεμοντέζους ποὺ δούλευαν μακριὰ ἀπὸ τὴν Ἰταλία. Μερικὲς φορὲς ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐπέστρεφαν, «καὶ μὲ τὰ λεφτὰ ποὺ μάζεψαν ἀπόκτησαν ἓνα σπίτι ἢ ἓνα κομμάτι γῆς, κι ἔτσι μεγαλώνουν τὶς κόρες τους...» Σὲ ἄλλα τραγούδια, «ἓνας πυρετὸς ἢ μιὰ ἀρρώστια ἀπ' τὴ δουλειὰ τοὺς χώνει βαθιὰ σ' ἓναν τάφο γυμνὸ», χαμένο σ' ἓνα *camp-sant foresté*, σ' ἓνα *ξένο κοιμητήριο*.

Καὶ γι' αὐτό, πολλὰ χρόνια ἀργότερα, στὸ πρῶτο μου ταξίδι ὡς Πάπας ἐκτὸς Βατικανοῦ, πληροφορήθηκα ὅτι ἔπρεπε νὰ πάω στὴ Λαμπεντούζα, τὸ μικροσκοπικὸ νησί τῆς Μεσογείου ποὺ ἔγινε προμαχῶνας ἐλπίδας καὶ ἀλληλεγγύης, ἀλλὰ καὶ σύμβολο τῶν ἀντιφάσεων καὶ τῆς τραγωδίας τῶν μεταναστεύσεων καὶ ὑγρὸς τάφος γιὰ πάρα, πάρα πολλοὺς. Ὅταν, λίγες ἐβδομάδες νωρίτερα, ἔμαθα γιὰ ἓνα ἀκόμα ναυάγιο, ἢ σκέψη μου ἐπέστρεφε ἀδιάκοπα σὲ αὐτό, σὰν ἓνα ἀγκάθι στὴν καρδιὰ ποὺ σὲ βασανίζει. Δὲν ἦταν ἓνα προγραμματισμένο ταξίδι, ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ τὸ κάνω. Καὶ ἐγὼ προερχόμουν ἀπὸ οἰκογένεια μεταναστῶν, ὁ πατέρας μου, ὁ παππούς μου, ἢ γιὰ γιὰ μου, ὅπως καὶ πολλοὶ ἄλλοι Ἰταλοί, εἶχαν φύγει γιὰ τὴν Ἀργεντινὴ καὶ εἶχαν γνωρίσει τὴ μοῖρα τῶν ἀνθρώπων ποὺ τὰ ἔχουν

χάσει όλα. Κι ἐγὼ θὰ μποροῦσα νὰ εἶμαι ἕνας ἀπὸ τοὺς ξεγραμμένους σήμερα, γι' αὐτὸ καὶ μέσα στὴν καρδιά μου ὑπάρχει πάντα ἓνα ἐρώτημα: γιατί αὐτοὶ κι ὄχι ἐγώ;

Ἔπρεπε νὰ πάω στὴ Λαμπεντούζα γιὰ νὰ προσευχηθῶ, νὰ ἐπιτελέσω μιὰ πράξη ἀδελφосύνης, νὰ ἐκφράσω τὴν εὐγνωμοσύνη μου καὶ νὰ ἐνθαρρύνω τοὺς ἐθελοντὲς καὶ τοὺς κατοίκους ἐκείνης τῆς μικρῆς ὑπαρκτῆς κοινωνίας ποὺ ἦταν σὲ θέση νὰ προσφέρουν χειροπιαστὰ παραδείγματα ἀλληλεγγύης. Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα, γιὰ ν' ἀφυπνίσω τὶς συνειδήσεις μας καὶ νὰ κάνω ἐκκλήση στὴν ὑπευθυνότητά μας.

Στὴν ἰσπανικὴ λογοτεχνία ὑπάρχει μιὰ κωμωδία τοῦ Λόπε δὲ Βέγα ποὺ μιλάει γιὰ τὸ πῶς οἱ κάτοικοι τῆς πόλης Φουέντε Ὁβεχούνα σκοτώνουν τὸν κυβερνήτη, γιατί εἶναι τύραννος, καὶ τὸ κάνουν μὲ τρόπο ὥστε νὰ μὴ μαθευτεῖ ποιὸς διέπραξε τὸν φόνο. Ἔτσι, ὅταν ὁ δικαστὴς τοῦ βασιλιᾶ ρωτᾷ: «Ποιὸς σκότωσε τὸν κυβερνήτη;», ὅλοι ἀπαντοῦν: «Ἡ Φουέντε Ὁβεχούνα, κύριε». Ὅλοι καὶ κανεῖς.

Ἀκόμη καὶ σήμερα αὐτὸ τὸ ἐρώτημα τίθεται δυναμικά: ποιὸς εἶναι ὑπεύθυνος γι' αὐτὸ τὸ αἷμα; Κανεῖς! Ὅλοι μας ἀπαντᾷμε ἔτσι: ἐγὼ ὄχι, ἐγὼ δὲν ἔχω καμία σχέση, ἄλλοι θὰ τὸ ἔκαναν, σίγουρα πάντως ὄχι ἐγώ.

Μπροστὰ στὴν παγκοσμιοποίηση τῆς ἀδιαφορίας, ποὺ μᾶς κάνει ὅλους «ἀνώνυμους», ὅπως ὁ ἥρωας τοῦ μυθιστορήματος τοῦ Μαντσόνι, ὑπεύθυνους χωρὶς ὄνομα καὶ χωρὶς πρόσωπο, ἐπιλήσμονες τῆς ἴδιας μας τῆς ἱστορίας καὶ τῆς μοίρας μας, μπροστὰ σ' ἓναν φόβο ποὺ ἀπειλεῖ νὰ μᾶς τρελάνει, ἀντηχεῖ πάντα ἡ ἐρώτηση τοῦ Θεοῦ στὸν Κάιν: «Ποῦ εἶναι ὁ ἀδελφός σου; Ἡ φωνὴ τοῦ αἵματός του ἀντηχεῖ καὶ φτάνει ὡς ἐμένα».

*Πολὺν καιρὸν ἔζησε ἡ ψυχὴ μου
μὲ αὐτοὺς ποὺ μισοῦν τὴν εἰρήνην*

ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗ καὶ πόλεμος εἶναι δύο ὄψεις τοῦ ἴδιου νομίσματος. Ὅπως ἔχει γραφεῖ μὲ σαφήνεια, ἡ πιὸ μεγάλη βιομηχανία μεταναστῶν εἶναι ὁ πόλεμος. Μὲ τὸν ἕναν ἢ τὸν ἄλλον τρόπο, ἐπειδὴ καὶ οἱ κλιματικὲς ἀλλαγὲς καὶ ἡ φτώχεια εἶναι σὲ μεγάλο βαθμὸ ὁ ἄρρωστος καρπὸς ἐνὸς σιωπηλοῦ πολέμου ποὺ ἔχει κηρύξει ὁ ἄνθρωπος: ἐνάντια σὲ μιὰ πιὸ ἴση κατανομή τῶν πόρων, ἐνάντια στὴ φύση, στὸν ἴδιο του τὸν πλανήτη.

Ὁ κόσμος σήμερα μᾶς φαίνεται ὀλοένα καὶ πιὸ ἐκλεκτικὸς καὶ ὀλοένα καὶ πιὸ σκληρὸς πρὸς τοὺς ἀπόβλητους καὶ τοὺς περιθωριοποιημένους. Οἱ ἀναπτυσσόμενες χῶρες συνεχίζουν νὰ φτωχαίνουν, χάνοντας τὸ καλύτερο φυσικὸ καὶ ἀνθρώπινο δυναμικὸ τους, πρὸς ὄφελος λιγοστῶν προνομιούχων ἀγορῶν.

Ἐνῶ ἡ πραγματικὴ ἀνάπτυξη εἶναι συμπεριληπτική, γόνιμη, προβεβλημένη πρὸς τὸ μέλλον καὶ τίς μέλλουσες γενιές, ἡ ψευδο-ἀνάπτυξη ποὺ ἀποκλείει καθιστᾷ τοὺς πλούσιους πιὸ πλούσιους καὶ τοὺς φτωχοὺς πιὸ φτωχοὺς, πάντα καὶ παντοῦ. Καὶ στοὺς φτωχοὺς τίποτα δὲν συγχωρεῖται, οὔτε κὰν ἡ ἴδια τους ἡ φτώχεια. Δὲν ἔχουν δικαίωμα νὰ εἶναι δειλοὶ ἢ ἀποθαρρημένοι, ἀντιμετωπίζονται ὡς ἀνίκανοι ἢ ὡς ἀπειλή, δὲν τοὺς ἐπιτρέπεται νὰ δοῦν τὴν ἄκρη στὸ τούνελ τῆς δυστυχίας τους. Φτάσαμε ὥς καὶ νὰ θεωρητικοποιήσουμε καὶ νὰ ὑλοποιήσουμε μιὰ ἐχθρική ἀρχιτεκτονική, ὥστε νὰ ξεφορτωθοῦμε τὴν παρουσία τους, νὰ μὴν τοὺς βλέπουμε οὔτε στοὺς δρόμους.

Μπορούμε να χτίσουμε τείχη και να φράξουμε τις εισόδους για να έχουμε την ψευδαισθηση τῆς ασφάλειας, σὲ βάρος ὄσων μένουν ἀπέξω. Ὅμως δὲν θὰ εἶναι για πάντα ἔτσι. Ἡ «ἡμέρα τοῦ Κυρίου», ὅπως περιγράφεται ἀπὸ τοὺς προφῆτες (Ἀμώς 5,18· Ἡσαΐας 2-5· Ἰωήλ 1-3), θὰ καταστρέψει τοὺς φραγμοὺς ποὺ δημιουργήθηκαν ἀνάμεσα στὶς χῶρες καὶ θὰ ἀντικαταστήσει τὴν ἀλαζονεία τῶν λίγων μὲ τὴν ἀλληλεγγύη τῶν πολλῶν. Ὁ ἀποκλεισμοὺς ποὺ βασανίζει ἑκατομμύρια ἀνθρώπους δὲν μπορεῖ νὰ διαρκέσει για πολὺ ἀκόμη. Ἡ κραυγὴ τους δυναμώνει καὶ ἀγκαλιάζει ὅλη τὴ γῆ. Ὅπως ἔγραφε ὁ δὸν¹ Πρίμο Ματσολάρι, ἓνας ἀπὸ τοὺς σπουδαίους ἐφημέριους τῆς Ἰταλίας, μορφὴ προφητικὴ, φωτεινὴ καὶ «ἀνεπιθύμητη» για ἓναν μὴ κληρικὸ κληῖρο: «Ὁ φτωχὸς εἶναι μιὰ διαρκὴς διαμαρτυρία ἐναντία στὶς ἀδικίες μας· ὁ φτωχὸς εἶναι μιὰ πυριτιδαποθήκη. Ἄν τῆς βάλεις φωτιά, ὁ κόσμος θὰ ἐκραγεῖ.»

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποφύγουμε τὸ ἐπιτακτικὸ κάλεσμα τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς φτωχοὺς. Ὅπου κι ἂν στρέψουμε τὸ βλέμμα, ἢ πυξίδα τῶν Γραφῶν δείχνει πόσοι δὲν ἔχουν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, πόσοι εἶναι καταπιεσμένοι, πόσοι συντετριμμένοι, δείχνει τὰ ὄρφανά, τὶς χῆρες, τοὺς ξένους, τοὺς μετανάστες. Μὲ αὐτὸ τὸ ἀναρίθμητο πλῆθος δὲν φοβήθηκε ὁ Ἰησοῦς νὰ ταυτιστεῖ: «Ὅλα ὅσα ἔχετε κάνει σὲ ἓναν καὶ μόνο ἀπὸ τοὺς πῖο ἀσήμαντους ἀδελφούς μου, τὰ ἔχετε κάνει σ' ἐμένα» (Κατὰ Ματθαῖον 25, 40). Ὅχι στοὺς ὁμοίους μου, ὄχι στὴ δική μου ὁμάδα, ἀλλὰ στοὺς κατώτερους, τοὺς πεινασμένους, τοὺς διψασμένους, τοὺς γυμνοὺς. Ἄν ἀποφύγουμε αὐτὴ τὴν ταύτιση, εἶναι σὰν νὰ ὑποβαθμίζουμε τὴ Θεία Ἀποκάλυψη, σὰν νὰ πλαστογραφοῦμε τὸ Εὐαγγέλιο, νὰ τὸ μετατρέπουμε σὲ φολκλόρ καὶ σὲ ἐπίδειξη, ὄχι σὲ παρουσία. Γιατὶ «πρῶτος» δὲν ὑπάρχει για τοὺς χριστιανούς, «πρῶτοι» εἶναι μόνο «οἱ ἔσχατοι». Οἱ «ἔσχατοι», ποὺ κάθε ἡμέρα βοοῦν στὸν Κύριο, ζητώντας Του νὰ λυτρωθοῦν ἀπὸ τὰ δεινὰ ποὺ τοὺς βασανίζουν. Οἱ τελευταῖοι στὸ περιθώριο τῆς ζωῆς μέσα στὶς πόλεις μας. Οἱ τελευταῖοι, ποὺ ἐξαπατήθηκαν καὶ ἐγκαταλείφθηκαν νὰ πεθάνουν στὴν ἔρημο· οἱ τελευταῖοι, βασανισμένοι,

1. Τιμητικὸς τίτλος στὴν Ἰταλία, ἀρχικὰ τοῦ Πάπα καὶ στὴ συνέχεια ἄλλων κληρικῶν καὶ εὐγενῶν. [Ὅλες οἱ σημειώσεις εἶναι τῆς μεταφράστριας.]

καταπιεσμένοι και βιασμένοι στα στρατόπεδα κράτησης· οί τελευταίοι που άψηφοϋν τὰ κύματα μιᾶς άνελέητης θάλασσας.

Οί σύγχρονοι πόλεμοι άφοροϋν κάποιες περιοχές του κόσμου, όμως τὰ όπλα με τὰ όποια διεξάγονται κατασκευάζονται σε έντελώς διαφορετικές περιοχές. Αϋτές άκριβώς εἶναι οί περιοχές που με τούς συνεχεῖς πολέμους διογκώνουν τὸ κύμα τῶν προσφύγων, τούς όποίους στη συνέχεια διώκουν χωρίς οἶκτο.

Τὸ τί εἶναι ὁ πόλεμος τὸ έμαθα μικρός, από τὸν παππού μου Τζοβάνι. Τὰ δικά του χεῖλη μου διηγήθηκαν πρῶτα έκεινες τίς ὀδυνηρές ιστορίες. Στὸν πρῶτο πόλεμο ὁ παππούς μου εἶχε πολεμήσει στὸν Πιάβε.

Στὰ εἴκοσί του χρόνια, με ὕψος ένα κι εἰςήντα ἔξι, καστανός, με κυματιστὰ μαλλιά και καστανὰ μάτια, εἶχε «άποκλειστεῖ» λόγω «άναπνευστικῆς άνεπάρκειας» κατὰ τὴν εξέτασή του στη στρατολογία: ἦταν Ἰούνιος τοῦ 1904. Ὁ νεαρός άπαλλάχτηκε από τὰ τρία χρόνια στρατιωτικῆς θητείας κι επέστρεψε στὸ σπίτι του, στην πόλη του, τὸ Πορτακομάρο, και δύο χρόνια αργότερα, στις αρχές τοῦ 1906, μετακόμισε στὸ Τορίνο για νὰ έργαστεῖ αρχικά ὡς ὑπάλληλος γενικῶν καθηκόντων στὸ κατάστημα ὕφασμάτων τοῦ θείου Κάρλο, ἔνός από τούς πρώτους που έκανε τὸ άλμα πρὸς τὴν πρωτεύουσα, και στη συνέχεια βρίσκοντας δουλειὰ σε ένα καφενεῖο. «Liquorista», ἔτσι τούς ἔλεγαν τότε, κάτι σαν μάρμαν. Μιὰ ιστορία που συνδέεται άναπόφευκτα με τὴν ιστορία πολλῶν νέων τῆς εποχῆς, με τὴν γέννηση τῶν πρώτων μεγάλων βιομηχανικῶν κέντρων, με τὴν έγκατάλειψη τῆς ὑπαίθρου σε άναζήτηση άναγνώρισης και ἔλευθερίας στις πόλεις, σε μιὰ προσπάθεια φυγῆς από ένα παρὸν γεμάτο κακουχίες και στερήσεις.

Ὅμως κάθε μετανάστης ἔχει στην ψυχή του έναν δικό του τόπο, και για τούς Μπεργκόλιο ὁ τόπος εκείνος ἦταν πάντα τὸ άγροτόσπιτο, στὸ Πορτακομάρο με τίς άπότομες πλαγιές του και τὰ δάση με τίς φουντουκιές. Και γι' αϋτό, τὸν Φεβρουάριο τοῦ 2001, μόλις λίγες ὥρες προτοῦ χειροτονηθῶ καρδιάλιος τοῦ Μπουένος Ἴαιρες από τὸν Πάπα Ἰωάννη Παῦλο Β', πῆρα για τελευταία φορά τὸν δρόμο για τὸ Μπρίκο Μαρμορίτο. Εἶδα τούς λόφους, τὰ άμπέλια, τὸ με-

γάλο σπίτι. Βύθισα τὰ χέρια μου στὴ γῆ καὶ μάζεψα μιὰ χούφτα χῶμα. Ἐκεῖ εἶχε γεννηθεῖ ὁ παππούς μου, ἐκεῖ εἶχε πεθάνει ὁ πατέρας του Φραντσέσκο, βαθιὰ μέσα ἐκεῖ βρίσκονταν οἱ ρίζες μας.

Ἐπέστρεψα καὶ ὡς Πάπας στὸ Πορτακομάρο, γιὰ τὰ ἐνενηκοστὰ γενέθλια τῆς ἐξαδέλφης μου Κάρλα, στὸ σπίτι της. Μαζὶ μ' ἐκείνη καὶ τὸν ἐξαδέλφο Ἔλιο φάγαμε κρεατοπιτάκια καὶ ἤπιαμε grigolino, τὸ παραδοσιακὸ κρασί τῆς περιοχῆς. Κάθε τόσο τοὺς τηλεφωνῶ, μιλάμε στὰ piemontèis, στὰ πιεμοντέζικα, τὴ γλώσσα ποὺ ἔμαθα πρώτη. Τυχαίνει ὁ Ἔλιο νὰ παίζει μπότσα², ὁπότε φλυαρῶ λίγο πολὺ μὲ ὄλους. Γιὰ ἐκείνους ἔχω παραμείνει Τζόρτζιο.

Ὅμως στὴν πόλη ὁ Τζοβάνι γνώρισε τὴ Ρόζα, τὴ γιαγιά μου. Ἡ Ρόζα Μαργκερίτα Βασάλο ἦταν συνομήλική του καὶ ἐπίσης μετανάστρια. Εἶχε γεννηθεῖ στὰ ριζὰ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Τοντόκο, στὴν Πιάννα Κρίζια τῆς ἐπαρχίας τῆς Σαβόνα, στὰ σύνορα μεταξὺ Λιγουρίας καὶ Πιεμόντε, καὶ εἶχε ἔρθει στὸ Τορίνο παιδούλα, γιὰτὶ ἡ οἰκογένεια ἦταν πολυμελής: ὄγδοη ἀπὸ ἑννέα ἀδελφια, τὴν ἐμπιστεύτηκαν στὴν ἐκ μητρὸς θεία Ρόζα, ἡ ὁποία ἦταν θυρωρὸς σὲ μιὰ πολυκατοικία τοῦ κέντρου, μαζὶ μὲ τὸν σύζυγό της Τζουζέπε, ὁ ὁποῖος ἦταν τσαγκάρης. Δὲν ἦταν μιὰ ἀπλὴ ἀπόφαση γιὰ τοὺς γονεῖς της, τὴ μαμὰ Ἄντζελα καὶ τὸν μπαμπὰ Πιέτρο, τοὺς προπαπποῦδες μου. Τὸ σκέφτηκαν καὶ τὸ κουβέντιασαν πολὺ, καὶ μὲ τὸν ἐφημέριο καὶ μὲ τὴ δασκάλα, καὶ στὸ τέλος, μὲ τὴν ὑπόδειξη ὄλων, ἀποφάσισαν: ἐκεῖνο τὸ ζύπνιο, φιλοπερίεργο, εὐφυὲς κοριτσάκι, ποὺ ἀκόμα καὶ μέσα στὶς δυσκολίες τῆς ζωῆς ἔδειχνε τόση ἔφεση γιὰ τὸ σχολεῖο, ἔπρεπε ὁπωσδήποτε νὰ ἀποκτήσει ἔστω τὸ ἀπολυτήριό τοῦ δημοτικοῦ, καὶ ἓνα καλύτερο μέλλον. Στὰ ὀκτῶ της χρόνια ἡ Ρόζα εἶχε ἀναγκαστεῖ νὰ ταξιδέψει πάνω ἀπὸ ἑκατὸν σαράντα χιλιόμετρα, εἶχε ἀφήσει τὴν ἐξοχή της καὶ εἶχε φτάσει σ' ἐκείνη

2. Ἡ μπότσα ἢ ἑδαφοσφαίριση (γαλλικὰ pétanque, ἰταλικὰ bocce) παίζεται συνήθως μὲ βαριές μεταλλικὲς σφαῖρες. Ἀνήκει στὴν εὐρύτερη κατηγορία τῶν ἀθλημάτων μὲ boules (μεγάλες καὶ βαριές μπάλες) ποὺ στοχεύουν σὲ μιὰ πιὸ μικρὴ μπάλα-στόχο. Τὸ ἄθλημα συμπεριλήφθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1984 στοὺς Παραολυμπιακοὺς Ἀγῶνες τῆς Νέας Ὑόρκης.

τῇ μεγάλη πόλῃ, ὅπου οἱ δρόμοι καὶ οἱ πλατεῖες φάνταζαν ἀχανεῖς, τὰ σπίτια συνωστιζόνταν τὸ ἓνα πάνω στὸ ἄλλο καὶ τὸ φῶς τῶν φαναριῶν φαινόταν νὰ μὴ σβήνει ποτέ, χάρις στὴν ἐφεύρεση ποὺ εἶχε ἔρθει ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ λεγόταν ἠλεκτρισμός, ἓνα θαῦμα ποὺ μετακινοῦσε τὰ τράμ χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ τὰ σέρνουν ἄλογα. Οἱ θεῖοι δὲν εἶχαν παιδιὰ καὶ ἦταν καὶ οἱ δύο πάνω ἀπὸ πενήντα: ὑποδέχτηκαν μὲ χαρὰ τὴ μικρούλα, σὰν νὰ ἦταν κόρη τους. Ἡ γιαγιά μου ἔμεινε μέχρι τέλους πολὺ ἀφοσιωμένη στὴ θεία της τῇ Ρόζα, ὅπως καὶ στοὺς γονεῖς καὶ τ' ἀδέλφια της, φυσικά, καὶ ἀκόμα καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ κόσμου συνέχισε νὰ διατηρεῖ μὲ ὅλους σχέσεις, ν' ἀνταλλάσσει γράμματα, εἰδήσεις καὶ φωτογραφίες.

Στὸ Τορίνο τῶν ἀρχῶν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, ὅταν τὴν πρωτοεῖδε ὁ παππούς μου, ἦταν μιὰ μικρόσωμη κοπέλα, μὲ καστανά μαλλιά καὶ μάτια μεγάλα ὅσο καὶ τὸ θάρρος της. Ἦταν μοδίστρα.

Οἱ δύο νέοι ἐρωτεύονται καὶ στὶς 20 Αὐγούστου 1907 παντρεύονται στὴ Σάντα Τερέζα. Πηγαίνουν νὰ ζήσουν δυὸ βήματα ἀπὸ τὴν ἐκκλησία καὶ ὅταν, τὴν ἐπόμενη χρονιά, στὶς 2 Ἀπριλίου 1908, γεννιέται τὸ πρῶτο τους παιδί, ὁ Μάριο Τζουζέπε Φραντσέσκο, ὁ πατέρας μου, τὸν βαφτίζουν ἐκεῖ.

Θέλησα νὰ κάνω μιὰ στάση γιὰ νὰ προσευχηθῶ σ' ἐκεῖνο τὸ μικρὸ μπαρόκ κόσμημα, τὸ ὁποῖο ὑπῆρξε τόσο σημερινὸ γιὰ τοὺς παππούδες καὶ τὸν πατέρα μου, ὅταν, τὸν Ἰούνιο τοῦ 2015, πῆγα σὲ ποιμαντικὴ ἐπίσκεψη στὸ Τορίνο, γιὰ τὴν ἐκθεση τῆς Ἱερᾶς Συνδόνης. Ἐκεῖνο τὸ προσκύνημα στὸ βαπτιστήριό τοῦ ναοῦ ἦταν κάτι σὰν παλιννόστηση.

Ὁ παππούς Τζοβάνι εἶχε τώρα πιά μιὰ σύζυγο καὶ ἓνα μικρὸ παιδί.

Μαζὶ μὲ τὴ γιαγιά εἶχαν ἤδη ἀντιμετωπίσει μὲ γενναίότητα πολλὰ βάσανα. Ἀλλὰ βέβαια αὐτὸ δὲν τὸν γλίτωσε ἀπὸ τὸ ξέσπασμα τῆς παγκόσμιας σύρραξης, τὴν ἐπόμενη δεκαετία. Τὸ κτῆνος τοῦ πολέμου ζητοῦσε ὀλοένα καὶ περισσότερο κρέας γιὰ τὰ κανόνια καὶ ἔτσι κλήθηκαν στὰ ὅπλα καὶ ὅλες οἱ ἐφεδρεῖες τοῦ στρατοῦ. Ἐκεῖνος ἦταν πιά τριάντα χρόνων.